

Om Hedemosers Opdyrking.

Foranlediget ved det af Hr. S. S. Blicher i 4de Bind
1ste Hefte af nye landoekonomiske Tidender skrevne Stykke:
Om de jydskes Hedemosers Opdyrking.

Næsten ingen Jord betaler lettere, bedre, og med mindre Anstrængelse sin Dyrrers Sved, end Mosejord, men den forlanger frem for alle andre Jorder en ganske egen Behandlingsmaade. Den urigtige Fremgangsmaade ved dens Opdyrking, og de deraf flydende slette Følger, have givet Anledning til den almindelige Fordom, man i saa mange Egne har derimod. Det er et harmeligt Syn, at see Mennesker rage i tørre Lyngbakker, i næsten flyvende Sand, som sparsomt lønner sine Dyrrere, og ofte lader dem arbejde aldeles forgjæves, medens Moser ligge tæt derved, som, med mindre Anstrængelse, vilde lønne Arbeidet med 8-10 ja undertiden flere Fold, og overflødigens forsørge den, der nu med sine knappe Indtægter neppe er istand til at opholde Livet. — Mosejord kan opdyrkes og bringes til Frugtbarhed med sine egne Productioner, uden at faae nogen Hjælp af animalisk, vegetabilisk eller mine-

ralsk Gjødning, endskjøndt den vel dermed snarere
 ophjæpes, og dens Dybrkning er ikke forbunden
 med større Omkostninger, end Lyngbakkernes.
 Hovedsagen ved Mosejords Dybrkningsmaade er:
 lidt og dyb Pløining, en god Tromle og en let
 Harve. Det, som gaaer foran alt dette, er Mo-
 sernes Udtørring. De maae gennemskjæres med
 brede Hovedcanaler, hvorfra mindre Landgrøf-
 ter kastes, paa det at Moserne aldeles befries fra
 deres overflødige Vand. Hovedcanalernes An-
 læg med Spade og Skovl er temmelig bekostelig,
 men man kan lette dette Arbeide betydeligt ved
 adskillige til Localet og Omstændighederne pas-
 sende Redskaber. Efterat Tuerne paa det Sted,
 hvor Hovedgrøften skal gaae, ere affkaarne, be-
 gynder man at bruge Ploven, vender fra sig om
 paa Bredden, Grøften skal have. Efter Ploven
 lader man følge det i forrige Stykke (om Mergel)
 omtalte Mulbræt, som man, efter at det er
 fyldt, lader gaae over Grøstens Kant, og da
 udtømmer. Paa denne Maade kan man arbeide
 flere Alen dybt, og forrette i en Dag 6 Gange
 saa meget, som med Menneskehænder. For ikke
 at beskadige Grøstens Kant for meget, maa man
 paa hver 20-30 Favnes Afstand kjøre ned ved et,
 og op ved et andet Sted, da man ikke godt kan
 vende i Grøften. Disse Steder maae, naar man
 vil have Canalen ret ordentligt anlagt, siden be-
 dre eftersees, ligesom hele Grøften maa affstikkes

med en Spade, og oprensens med en Skovel. Dette Arbejde er paa en fast Jordbund nødvendigt til Grøstens længere Varighed, men i Lørbund er det næsten overflødig, da de fleste Moser ere af den Beskaffenhed, at en deri anlagt Grøst falder sammen, efter at have staaet en Vinter, og igjen trænger til Oprensning, hvilken da let kan foretages med Muldbræt. I Lørbund, Engbund undtagen, hvor Græsstorpen holder Grøstens Kant, kan man aldrig vente Stabiliteten at have en smuk regelmæssig Grøst, og allermindst en Hovedcanal, som ved Vinterens og i Særdeleshed Foraarets stærke Vandløb bestaaes meget meer, end Sidegrøsterne. Man kan kun vente at have en Fordybning i Jorden, som dog kan være tilstrækkelig til at aflede det overflødig Vand, og altsaa opfylder sin Hensigt ligesaa vel som den smukkeste Grøst, om den end har den Feil, at den borttager noget mere Jord, end hiin, og mangler Siirlighed. Til Grøstens Anlæg er den almindelige engelske Svingplov den hensigtsmæssigste, da en Hjulplov ikke kan følge Kanten af Grøsten uden store Vanskeligheder, især naar man kommer $1\frac{1}{2}$ til 2 Alen ned i Jorden. Svingploven gaaer let og sikkert i Lørbund, og naar den ikke træffer alt for mange Steen, kan man ogsaa anvende den paa Leer- og Sandjord. Det følger af sig selv, at disse Grøster i det allermindste maae være 3 Alen brede, da man ellers

ikke kan arbejde heri med Redskaberne. For at hæve den Vanskelighed ved Pløiningen, at den ene Hest gaaer i Grøften og den anden udenfor og at denne sidste gaaer ustadigt, forstyrrer Plovens regelmæssige Gang, og skyder Grøstens Kant ned, maa man spænde 2 eller 3 Heste foran hinanden, saaledes at den bageste gaaer mellem 2 Kjæder eller Reeb, hvilken Maade i Frankerig ofte anvendes ved Fragtvogne. Besparelsen ved Grøsters Anlæg paa denne Maade, istedetfor ved Menneskehænder, er betydelig, og her er næsten felvsamme Forskjel, som mellem at pløie og grave en Uger, og man har tillige den Fordeel, at Jorden med det samme kan skaffes tilstækkelig langt fra Grøften. Smidlertid kan dette Arbeide kun foretages i en tør Sommer, da man ellers vilde ødelægge Hestene i den bløde Mosebund. — Naar Moseus Udtørring er tilendebragt, maae Tuerne affjæres, isald de ere saa store, at de hindre Pløiningen. Tuernes Affjæring med Halle og Spade er meget seen, og udfordrer megen Kraftanstrængelse; ved dette Arbeide kan man derfor lettere betjene sig af en egen dertil indretted Svingsplov med tresket Skjære, som tager fat under Tuerne, og deels skjærer, deels river dem af i Bunden, hvor de almindeligen have de svageste Rødder. De omvendte Tuer blive liggende paa Stedet, og naar de ere halvt tørre, sætter man dem i langagtige Høbe, i nogle Favnes Af-

stand fra hinanden, i Forhold til Hobenes Størrelse og Tuernes Mængde. Ved at sætte Hobene, lægger man først et Lag Tuer ganske tæt ved hinanden, med Græssiden vendt mod Jorden. Derpaa lægges de andre Tuer saa løst som muligt paa hinanden for hurtigere at kunne tørres ved Lufttrækket. Er dette skeet, sætter man Ild paa hver Kad fra den Ende hvor Vinden blæser. Denne Brændings-Methode er mindre farlig end de almindelig brugelige. De løse aldeles tørrede Tuer brænde let, men naar Ilden naaer dem, der ligge tæt ved hinanden med Græssiden mod Jorden, og som, dækkede af de andre, have beholdt en Deel af deres Fugtighed, begynder den at standse, og Opsynsmanden maa da passe paa, at bortskaffe disse Tuer naar de ere halvt opbrændte, at Ilden snart kan slukkes. Derved blive rigtignok enkelte Tuer tilbage, men de gjøre aldeles ingen Skade, og raadne snart. Men vil man aldeles skilles ved dem, kan man ogsaa sætte dem i Hobe og brænde dem, hvorved man imidlertid maa være meget forsigtig.

Ved en saadan Mosebrænding maa der Dag og Nat være Opsyn, da Ilden let angriber Jorden, naar det underste Lag Tuer ikke skaffes til Side førend de ere heelt opbrændte; thi Ildens Varme tørrer Jorden, og uden at man mærker det, forplanter Ilden sig langsomt ned i Jorden, og brænder store Huller deri, som sidenester, til-

dækkede med Aske, blive farlige for Mennesker og Heste. Forsigtighed er en Hovedbetingelse for dette Arbeides heldige Udfald.

Brændingens Virkning er betydelig, og man er i Stand til at tage flere hyppige Afgrøder derefter, men man gjør vel i, om muligt, at give Jorden noget mineralsk eller ogsaa grøn Gjødning, da den animalske først kan vindes ved Hjælp af Afgrøderne. Naar Asken er udbredt, maa man første Gang nedpløie den saa grundt som muligt, hvorpaa man lader følge en dybere Pløining. — Kan Mosens Brænding og Pløining fuldendes til Udgangen af Juni eller Begyndelsen af Juli Maaaned, er det altid Uleiligheden værd, at tage en Afgrøde samme Aar, eller rigtigere, at saae noget deri til dens Forbedring. Hertil ere alle kaalagtige Planter tjenlige, da de paa Mosejorder opnaae en ualmindelig Størrelse, og enten grønne nedpløiede, eller fortærede paa Stedet betydeligen formere Jordens Kraft. Hertil passer sig ganske godt Sommerraps, som, skjøndt sildigt saaget, dog opnaaer en Slags Fuldkommenhed, og under hvis tætte Skygge de i Jorden tilbageblevne seie Rødder snart gaae over i Forraadnelse; selv disse meddele da ogsaa Jorden noget Næringsstof. Lader man Rapsen fortære paa Stedet af Malkeqvæg, giver dette megen Mælk, men som formedelst dens modbydelige Smag er ubrugelig for Mennesker, hvorimod den kan benyttes

til Sviin. — Alle Slags tidlige Roer, Gulerødder, og tidligmodne Kartofler, ere meget anvendelige i samme Hensigt, og give, hvad enten de fortæres paa Stedet af Sviin, som blive temmelig fede derved, eller de raadne i Jorden ved Frostene, et meget betydeligt Gjødnings-Quantum. — En dyb Pløining er, som alt foranført, en Hovedbetingelse ved Mosejordens Dykning, thi paa ingen Slags Jord har Solens Varme, og vedholdende Tørke saa skadelig Indflydelse som paa den, og den dybe Pløining, saalænge man ikke naaer skadeligt Sand, eller seigt Leer, er ikke fordærvelig for Mosejord, saaledes som for høie Jorder, hvor man ofte pløier ufrugtbar Jord op, hvorimod Tørven næsten altid er bedre og kraftigere, jo dybere man kommer ned. Paa grundtpløiede Moser seer man ofte, at Baarkornet overgaaer alt andet naar det kommer op, men at det henvisner efter nogle Ugers Tørke, og naar denne vedvarer lidt længere, forsvinder det aldeles. Dette kommer af den meget naturlige Aarsag, at Sædekornet i den løse Jord let kan udvikle sig, men den tynde porøse Skorpe er snart udtørret, og da det ikke kan trænge med sine fine Rødder ned i den haarde seie Bund, standser Vegetationen, og naar ikke snart Fugtighed ovenfra forfrister den, hendsør Pladen aldeles. — En anden Hovedbetingelse ved Mosejords Dykning er, at der harves libet; thi ved megen Hævning blive Jordens

løse Partikler aldeles adskilte, og de ere ikke af den Besskaffenhed, at Regnen forener dem igjen som andre Jorders. En nogenledes stærk Blæst bortfører dem fra Plantens Rod, betager Planten en Deel af dens Næring, og kaster den omkuld. Hvad ellers Harven udretter maa man paa Mosejord tildeels overlade Naturen at iværksætte, idet man, efter at Ploven har vendt Jorden, saaer en passende Bladsæd deri, under hvis Skygge den gaaer over i Forraadnelse, og, uden at blive til Støv, omskabes til en løs, men sammenhængende Masse, som Ploven kan bearbejde uden stor Kraft-Anvendelse. Naar Jorden paa denne Maade er bleven skjernet, gaaer man sikkest til Værks, ved at nedpløie grundt alle Afgrøder saavel Vinter- som Sommerkorn, og selv samme Dag lade følge en tung Tromle efter Pløiningen, for at Jorden kan sammenpresses og beskyttes noget meer mod Tørens skadelige Indflydelse. Man behøver ikke at frygte for, at Jorden vorder for haard; thi den engang vendte løse Tørv bliver aldrig saa fast, at jo Plantens fine Rødder kunne drage Næring deraf. Tromlingen bør skee strax, thi efter at Kornet var løbet op, har jeg fundet den skadelig, ja selv ødelæggende, da Tromlen knækker den unge Plante ved sit stærke Tryk i den løse Jord.

Det er meget urigtigt at tage stærk tærende Afgrøder af Mosejorden strax naar den er opbrudt. Hvede og Raps groe fortræffelig her, men

ved to saabanne Afgrøder er Jordens Kraft fortæret, og disse Afgrøder ere ikke tilstrækkelige til at gjengive den fornødne Gjødning. Tvertimod bør man i Førstningen saa libet som muligt tage ud-tærende Afgrøder deraf og altid søge at give Jor-den nogen Gjødning til hver af disse. Følgende Sædfølge troer jeg med Ret at kunne anbefale til dette Maal. Er Brændingen skeet sildigt om Sommeren, saa at det besaarsag var umuligt at tage en Afgrøde samme Aar, saa nedpløies Afsen om Efteraaret saa grundt som muligt, om Foraaret derimod saa dybt som Ploven kan naae, og man saaer enten Billehavre eller Boghvede, den første til Staldfodring eller Høe, den anden til at modne, og mellem begge Dele Vinterraps. Da Rapsen som Vintersæd holder sig tilbage i Vært, bliver den snart overvoren af Baarkornet, men naar dette er høstet, opnaaer den, i Særdeleshed i Mosejord, som en kaalagtig Plante, en ualmin-delig Størrelse, og vil om Efteraaret gaae i Blomster. Kort før Blomstertiden nedpløier man den, efter forudgangen Tromling, eller driver Kreatur-er derpaa til Fedning, hvorved man altid kan faae en ganske betydelig Pengeindtægt, og hvor-ved Jorden, til Erstatning for Rapsen, saaer ani-malsk Gjødning. Naar Rapsen er afædt, saa er Vinterpløining overflødig, og er det muligt at mergle, da er det bedst at benytte denne Tid der-til. Arbeidet vil lattes hvis der indtræffer lang-

varig Frost. Er derimod Rapsen nedpløiet, saa bliver Merglingen besværligere, og man kan alene lette den noget ved gjentagen Tromling, hvilken dog ikke giver Jorden den Fasthed, som en heel Sommers Hvile. Det andet Aar saaer man Havre, som rettest nedpløies grundt, og efter at Furene ere løsnede lidt med en let Træharve, saaer man Gulerødsfrø ovenpaa, og nedbringer det med en temmelig tung Tromle. Havren overvorer snart Gulerødderne, som kun danne smaa Skud over Jorden, men opnaae en betydelig Størrelse under Jorden, og udbrede sig meget i Toppen, naar Havren er høstet. Naar de have naaet deres Fuldkommenhed, pløier man dem op, og lader dem fortære paa Stedet af Sviin, som blive federe derefter, end af nogen anden Slags Koer. Paa denne Maade saaer man dobbelt Indtægt i eet Aar af selv samme Jord, og gjengiver den endnu meer end man har taget deraf. Foruden Svinesmøget erholder den ogsaa vegetabilsk Gjødning af de mange levende Blade.

Det tredie Aar saaes Byg*) som godt taaler at nedpløies, og naar da en let Harve er gaaet en Gang over Jorden, saaer man en Blanding af

*) Det vil neppe være nogen af mine Læsere paa-faldende, at jeg her lader følge to Palmfrugter efter hinanden, da det paa Nøsejord aldeles ikke er nødvendigt at lade Blad- og Palmfæd afvele; desuden ere Gulerødder, ligesom Raps blandt Palmfæd, altid at ansee som en Bladfæd.

franskt Raigræs, almindeligen bekjendt under Navnet Havregræs, engelskt dito, og Eng-Rottehale, hvilke 3 Græsarter egne sig ganske fortrinligt for Mosejorder. Da Havregræs vorer meget høit, og man alt tidligt om Foraaret kan tage en Slæt deraf, saa holder det det engelske Raigræs og Eng-Rottehalen tilbage, hvoraf man i Juni Maaned, efter at det første er høstet, kan tage en betydelig Slæt, og ifald Jorden er kraftig nok, en Efterflæt af begge Dele. Det engelske Raigræs giver kun lidet for Leen, men tætter Bunden desmere, Havregræsset giver kun Foder; Eng-Rottehalen opfylder begge Dele i temmelig høi Grad og er tillige en af de behageligste Foderurter for Dvæget; Havregræsset bliver saavel af Heste som Dvæg fortæret med megen Graadighed. — 12 Pd. Havregræs-, 8 Pd. Rottehal:- og 5 Pd. engelsk Raigræs-Frø er en passende Tilfaaening for en Lønde Land Mosejord.

Saaledes er Mosen nu forvandlet til kunstig Eng, og det beroer paa Omstændighederne, hvorlænge den bestemmes til Slæt eller Hvile. Det bedste er, ikke at lade den ligge længere end 3 til 4 Aar, efter hvilken Tid den begynder at tabe sig naar den ingen Hjælp faaer.

Da Jorden er udlagt til Græs i fuld Kraft, kan man endnu tage nogle Afgrøder deraf, førend den faaer Gjødning. Man pløier derfor meget tidligt om Foraaret, tromler den vendte Jure, og

faaer en Bladsæd beri, efter Omstændighederne enten Vikkeblanding til Staldfodring med Raps, eller graae Urter til Modning, hvilke maae saaes alene, da de altid gaae i Leie, og man ved at meie vilde skjære Rapsplanterne for tæt af i Bunden. Under Bladsædens Skygge raadner Græsflorpen tilstrækkeligt, og Jorden er forberedet til Vintersæd, hvorefter gjødfkes, og istedet for Brakning saaes en Bladsæd, Vikkeblanding eller Boghvede, efter de forskjellige Forholde, og til Gjødningens Formerelse, som foransørt, Vinterraps.

Efter det her foreslaaede, eller et lignende Sædkifte er Jorden sat i frugtbar, kraftfuld Stand, og kan ved Møddingens Hjælp give nye Afgrøder. Saaede man derimod strax efter Jordflorpens Forbrænding Vinterkorn, Urter og Havre, hvilket er temmelig almindeligt, eller ogsaa Raps at høste moden, samt Hvede og Havre, og udlagde derpaa Jorden til Græs, saa blev Engflættens og Græsgangens maadelig, da Jordens Kraft var fortæret; naar den atter blev opbrudt, vilde den kun give daarlige Afgrøder, og en svag Gjødning var ei istand til at give Jorden den fornødne Kraft, og de forhen svage Afgrøder vilde vedblive at forringes meer og meer. Den foreslaaede Drift kan og let forvandles til Bexeldrift med Staldfodring, i Særbeleshed i anden Omgang, da den engang kultiverede og frøstige Jord

bedre passer sig til dette System, end den raa hidtil udyrkede Mosejord.

Gammel suur England kan omtrent paa selv samme Maade forvandles til riigdydende Kornmark og yppig Eng. Græsstorpens Brændning er just ikke at anbefale her, da den er forbunden med flere Vanskeligheder og Omkostninger end Tuernes, hvilke allerede Nødvendighed byder at skaffe til Side før Ploven kan bruges. Er det muligt at erholde Mergel, saa er det bedst, at mergle Engen, medens den endnu ligger i Græs, da det i den løse Tørvejord er meget vanskeligt at faae Mergelen pulveriseret, om man end harver nok saa meget, i hvilket Fald Jorden desuden bliver alt for løs. Har Mergelen derimod ligget et Aar eller noget længere paa Græsstorpen, er dens Pulverisering let fuldført. — Engbunden bliver pløiet i 8 til 10 Tommers Dybde, eller endnu bedre, hvis Engen er af den Beskaffenhed, at den kan pløies grundt, med 2 Plove i selvsamme Fure, af hvilke den første vender Græsstorpen, og den anden, som følger efter, dækker den med løs Jord. Derpaa saaes Vikkeblanding, som meies grønt, samt Vinterraps. Under denne tætte, længe vedvarende Skygge, (da Rapsen skyder op, naar Vikkehavren er høstet, og dækker Jorden til sildig om Efteraaret) tabe Græsroddeerne deres Livskraft, og Græs og Mos forvandles til Gjødning. Naar Rapsen næsten har opnaaet sin Fuldkommenhed,

driver man Kreaturer derpaa, hvilket har en meget velgjørende Virkning paa Jorden, idet den vendte, næsten raadne Fure nu bliver traadt meer og meer i Stykker, og da Jorden ligger upløiet Vinteren over, bliver Forraadnelsen fuldbendt, saa at Ploven kan vende Jorden til næste Foraar uden betydeligt Arbeide.

Ufgrøderne kunne være de samme som for Mosejord er foreslaaet, og man kan, efter de forskjellige Forhold, vedblive at dyrke dem, eller, som foroven anført, igjen lægge ud til Græs; og istedetfor en daarlig Slæt, som neppe betaler Høstarbeidet, erholder man da Ufgrøder af en feed og rigelig lønnende Eng. Med enhver Engbund, hvis Udtørring var mulig, og som ikke i det mindste ydede 2 Pæs Høe, à 600 Pd., pr. Tønde Land aarlig, burde denne Forbedring foretages, da Viskelblendingen i det første Aar, derpaa Kornafgrøderne, og siden den nye forbedrede Græsbund, vilde to til tre Fold erstatte den forrige aarlige Høeslet og rigeligen betale det anvendte Arbeide. Derimod seer man ofte til sin store Uergrelse vidtløftige Enge, undertiden ligesaa store som en Eiendoms øvrige Areal, hvilke neppe give $\frac{1}{3}$ Pæs saft- og kraftløst Høe pr. Tønde Land. Istedetfor at hæve Gaardens andre Jorder til større Frugtbarhed, lade de denne, tilligemed deres egen Forringelse, altid meer og meer aftage, medens de, hensigtsmæssigen dyrkede, blive den sikreste Støtte

for Markens stigende Forbedring. Og alt, hvad der hindrer saadanne usle Enges Opdyrking, er den saa almindelige Troe, at man ikke kan undvære et par Læs daarligt Høe der, hvor man istedet derfor kan vente at faae 10' 12 Læs Vikkehøe, eller endnu en større Qvantitet Korn, som foruden at give noget i Pungen ogsaa bidrager betydeligt til hele Aalsbrugets Forbedring. — Maadelige Enges Opdyrking egner sig for ethvert Agerbrug, men i Særbeleshed for Frugtvereldriften, da mange Foderurter, Roer, Kartofler og Kaalearter altid der yde et sikkrere og større Product end paa Agerjorder, og gode Afgrøder af disse Værter er den Grundvold, hvorpaa hele Jordbrugets Held berouer. — Det var derfor ønskeligt, at Enhver, der eier slige Jorder, vilde forlade almindelig Fordom og bekjæmpe den ængstelige Frygt for deres Opdyrking. Mange erkjende den seie Græsfforpes Opløsning ved reen Brak, for hvad den virkeligen er, et Arbeide, der fordrer megen Kraftanvendelse. Men reen Brak er her ikke alene unyttig og usødvendig, men endog skadelig, da man med Ploven og Harven kun opnaaer at forvandle en Deel af Jorden til fiint let Støv, som enhver Vind bortfører, hvorved Planterne blottes, og den anden Deel til tørre livløse Tuer, som ved at gjøre den allerede aabne Jord endnu mere porøs, befordre dens alt for hastige Udtørring. Ved at

befaae Jorden med en passende Bælgfrugt og med Raps, forvandler man derimod Græsstorpen til nyttig Gjødning, beriger hele Avlsbruget med en god Deel Billehøe, Eieren med Indtægten af de fedede Kreaturer, Jorden med animalisk og vegetabilisk Gjødning, og omskaber hele Agerstorpen til en Substanz, som, porøs nok til at bane Planterne Bei til at faae fornøden Næring, tillige besidder den nødvendige Fasthed til at holde dem opreiste. — Forresten bør man her følge de selv samme Regler, jeg anførte ved Hedemosernes Dybdyrkning: lidt og dyb Pløining, Brugen af en let Harve, en god Tromle, og endelig Nedpløining af enhver Sæd, hvis Frø taaler den stærke Jordbedækning.

Hvad isvrigt det Forslag angaaer, som Hr. Blicher i den ædleste Hensigt gav, troer jeg neppe, at det vilde have de tilsigtede Følger, thi Folk af den der foreslaaede Klasse, nemlig unge uerfarne Mennesker, ere sjelden gode Agerdyrkere, og vilde allermindst være det der, hvor der skulde gøres noget nyt, som hidtil ikke er almindeligt, og hvorimod forældede Fordomme have saa mange afskrækkende Grunde. Kun under strængt Opsyn af virkelig duelige Landmænd, som lagde Driftsplanen, og nøie vaagede over at den blev fulgt, vilde den foreslaaede Plan være udførlig. Folkene vilde snart indsee deres eget Vel, og Andre, opmun-

trede af hines forbedrede Deconomie, vilde snart følge Exemplet; en Mosegaard vilde da reise sig ved den anden, og vække hos Mange det Wnske at træde i de Førstes Fodspor.

Streven paa Falster.

C. III.